

ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
(Κ.Ε.ΕΠ.ΕΚ.)

SCIENCE AND EDUCATION
RESEARCH CENTER
(S.E.R.C.)

Ἡὼς

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Eos

JOURNAL OF SCIENTIFIC
AND EDUCATIONAL RESEARCH

*Ειδικό Αφιέρωμα
σε Θέματα Λογοτεχνίας*

ΤΟΜΟΣ 3 • Αθήνα 2013, Τεύχος 2

VOLUME 3 • Athens 2013, Section 2

Πρόλογος.....	3
Foreword.....	4
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ (19ος- 20ός αι.)	
Αναγνωστοπούλου Διαμάντη, "Αναπαραστάσεις της γυναίκας στο μυθιστορηματικό έργο του Γιώργου Θεοδοσιάδη"	9
Αργυροπούλου Χριστίνα, "Περιήγηση στο ποιητικό και στιχουργικό έργο του Νίκου Γκάτσου"	21
Παπαντωνιάκης Γεώργιος, Τριαντάφυλλος Κωτόπουλος, "Απόηχοι ουτοπίας και δυστοπίας στο ποιητικό σύμπαν του Μίλτου Σαχτούρη".....	41
Πεσκέζη Μαρία, "Το λογοτεχνικό είδος και η ταυτότητα του λογοτεχνικού κειμένου".....	59
Πυλαρινός Θεοδόσης, "Τα ανέκδοτα δίστιχα του Γεωργίου Μαρτινέλη".....	67
Πυλαρινός Πέτρος, "Η αλληλογραφία του Γιάννη Μαγκλή με τον Αντώνη Μυστακίδη Μεσεμβρινό (1961-1980)".....	85
Σοφιάδου Κωνσταντίνα, "Η λογοτεχνία στον κινηματογράφο: «Η Τιμή και το Χρήμα» ή «Η Τιμή της Αγάπης»"	109
Στέφος Αναστάσιος, "Ο Ιουλιανός στην καβαφική ποίηση".....	125
Χαριτίδου Γεωργία, "Ιστορικο-κοινωνικά στοιχεία στο «Μπουρλίνο» και τις «Ταξιδιωτικές εντυπώσεις» του Μ. Καραγάτση".....	137
Χριστοδουλίδου Λουίζα, "Τεχνικές υπονόμησης της βρετανικής αποικιοκρατίας και τον επιπολιτισμού στον Βαρνάβα Καλοστέφανο του Γιώργου Σεφέρη".....	147
Χρονοπούλου Γιούλα, "Λογοτεχνία και εικόνα. Μια περιδιάβαση".....	161
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ ΚΑΙ ΕΦΗΒΟΥΣ	
Γιαννικοπούλου Αγγελική, "Μύρις, ένα κορίτσι του Χρυσού Αιώνα γεννιέται σήμερα".....	187
Κατοίκη - Γκίβαλου Αντα, "Λογοτεχνική αφήγηση και ιστορία. Η περίπτωση του μυθιστορημάτος Η προφητεία του κόκκινου κρασιού της Λότης Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου".....	201
Αλαγιάννη Λικατερίνη, "Θρησκευτικές αξίες και στοιχεία της χριστιανικής πίστης σε σύγχρονα εφηβικά μυθιστορήματα της μετανάστευσης".....	211
Μανιάτης Παναγιώτης, " Η διαπολιτισμική λογοτεχνία για παιδιά και η διδακτική της αξιοποίηση".....	223
Παπαδάτος Γιάννης, " Η Λογοτεχνία για παιδιά στην ελληνική αρχαιότητα".....	243
Πολίτης Δημήτρης, "Ξαναδιαβάζοντας τα «Παιδικά Ποιήματα» του Γ.Μ. Βιζυηνού: Συμβολή στην κατανόηση της ποιητικής του".....	263
Τσιαμπάση Φανή, "«Παρ-ακολουθώντας» τα χρόνια τρέχοντας, της Τ. Τέγκα: Μελέτη περίπτωσης εξελικτικού μυθιστορημάτος".....	283
Τσιφλίδου Σίσσυ, "Μαρτυρία: η ανανεωτική συμβολή ενός παραστατικού λόγου στο λογοτεχνικό πεδίο του 20ού αιώνα".....	305
Κανονισμός Λειτουργίας του Περιοδικού.....	325
Regulation Form of the Journal.....	327

ΜΥΡΤΙΣ ΕΝΑ ΚΟΡΙΤΣΙ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΥ ΑΙΩΝΑ ΓΕΝΝΙΕΤΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

Αγγελική Γιαννικοπούλου

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
ΤΕΑΠΗ, ΕΚΠΑ
aggianik@ecd.uoa.gr

Περίληψη

Η μικρή Μύρτιδα απετέλεσε το κύριο έκθεμα μιας περιοδεύουσας έκθεσης και το θέμα δύο λογοτεχνικών εικονογραφημένων βιβλίων, που αντιμετωπίζουν θεωρητικά ζητήματα κοινά σε όλα τα κείμενα με ιστορικό περιεχόμενο: Πώς κατασκευάζεται από το παρόν της αφηγηματικής διαδικασίας ένα μακρινό παρελθόν, ιδιαίτερα όταν ο αναγνώστης είναι παιδί, δηλαδή ο πολίτης του μέλλοντος; Πόσο η μόνη πραγματικότητα, το παρόν, επηρεάζει την ανάπλαση του παρελθόντος και πόσο 'διαστρεβλωμένη' προκύπτει η εικόνα του καθώς διαθλάται και μέσα από παιδαγωγικές σκοπιμότητες; Και όλα αυτά για ένα κορίτσι που όχι μόνο η λογοτεχνική του υπόσταση είναι μια κατασκευή, αλλά και η ίδια της η ύπαρξη, αφού το παιδί του παρελθόντος κυριολεκτικά κατασκευάστηκε σήμερα.

Abstract

Young Myrtis is the main exhibit of a travelling exhibition and the theme of two illustrated books, which face theoretical issues common to all historical fiction: How is the past constructed by the present of the narrative process, especially when the text is addressed to a child, in other words the future of the mankind? How does the reality of the present affect the re-construction of the past? And how much distorted is the image of the Greek antiquity when it is refracted through pedagogical considerations? Those speculations are made in regard to a girl whose both her literary character and her very existence are a construction.

1. Τα γεγονότα

Στη διάρκεια των εργασιών για την κατασκευή του νέου υπόγειου σιδηροδρόμου της Αθήνας, στην περιοχή του Κεραμεικού, 1994-5, η αρχαιολογική σκαπάνη έφερε στο φως έναν ομαδικό τάφο με σκελετικό υλικό από την ταφή περίπου 150 ανθρώπων, ενηλίκων και παιδιών, η οποία χρονολογήθηκε στην εποχή του λοιμού των Αθηνών, δηλαδή μεταξύ του 430 και του

426 π.Χ. Η σχετική μελέτη ανίχνευσε ίχνη συγκεκριμένου μικροβιακού παρόντος που της επέτρεψε να ορίσει το λοιμό ως τυφοειδή πυρετό.

Μεταξύ των οστών του ομαδικού τάφου εντοπίστηκε το κρανίο ενός κοριτσιού 11 περίπου χρόνων, στο οποίο επιλέχθηκε να δοθεί το εύηχο όνομα Μύρτις. Η άριστη κατάσταση του κρανίου της Μύρτιδος, που διατηρούσε μέρος της νεογιλής οδοντοφυΐας συγχρόνως με τη μόνιμη, γέννησε στον καθηγητή Μανώλη Παπαρηγοράκη την ιδέα της ανάπλασης ενός παιδικού κεφαλιού της εποχής του Περικλή. Με τη βοήθεια μιας διεθνούς ομάδας επιστημόνων, το παιδικό πρόσωπο ανασυγκροτήθηκε και προέκυψε η μικρή Μύρτιδα, το κύριο έκθεμα μιας περιοδεύουσας έκθεσης που επιτρέπει στο σημερινό άνθρωπο να σταθεί «πρόσωπο με πρόσωπο με το παρελθόν» (www.myrtis.gr).

Και ενώ όλη η ζωή της Μύρτιδας καλύπτεται από μυστήριο, αφού αγνοούνται σημαντικές πληροφορίες που την αφορούν, όπως η καταγωγή της ή οι ασχολίες της, οι μοναδικές βεβαιότητες για αυτήν περιορίζονται στην αιτία και το χρόνο του θανάτου της και στον τόπο και τον τρόπο της ταφής της. Και είναι πραγματικά παράδοξο που έτσι ήρθαν τα πράγματα ώστε ο θάνατος να αναδειχθεί η μόνη σταθερά για ένα κορίτσι που μετά από 2.500 χρόνια δραπετεύει από τα σκοτάδια του Άδη και ξανα-ανεβαίνει στο φως του αττικού ουρανού. Ζωή, θάνατος και πάλι μια άλλη ζωή ενώνονται σε έναν κύκλο όπου ο θάνατος δεν αποτελεί το αδυσώπητο τέλος, αλλά μια αναγκαία ανάπαυλα, μια ανάσα κάπως μεγαλύτερη από ό,τι συνήθως, λίγο μικρότερη από τρεις χιλιετίες.

Στη Μύρτιδα, το κορίτσι του χθες που έρχεται στη ζωή σήμερα, ο χρόνος εκμηδενίζεται ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν. Και μόνο η πόλη της Αθήνας, τα σοκάκια του Κεραμεικού και η ευλογημένη σκιά του Παρθενώνα μοιάζουν να είναι οι μοναδικοί ακλόνητοι άξονες που επιβάλλουν τη συνέχεια και επιτρέπουν στο παρελθόν να ζει μέσα στο παρόν και το μέλλον. Στην περίπτωση αυτή ο χώρος κερδίζει τη μάχη με το χρόνο, τον παρακάμπτει, και, αγνοώντας τον, επιτρέπει την επάνοδο στη ζωή μιας εντεκάχρονης που πέθανε στο λοιμό του μεγάλου πελοποννησιακού πολέμου. Γιατί όσο και αν

ο χρόνος τραβάει αδυσώπητα προς τα μπρος αφήνοντας πίσω του ανθρώπους και ιστορίες, η μνήμη του χώρου, ως καταγραφή βημάτων πάνω στη σκόνη των χωμάτων, δεν επιτρέπει σε όσα έγιναν να λησμονηθούν και σε αυτούς που έζησαν να παραγραφούν.

Η Μύρτιδα, το κορίτσι που δεν πρόλαβε να ξεπεράσει το ενδέκατο έτος της ηλικίας του, τελικώς κατάφερε να διαστειλει τον χρόνο, που αποκτώντας ελαστικότητα, της επέτρεψε, μένοντας ακίνητη στα χρώματα του Κεραμεικού, να καλύψει μια απόσταση 2.500 ετών και να αποβιβαστεί στο σήμερα και στις προθήκες σύγχρονων μουσείων. Γιατί η Μύρτιδα δεν είναι μόνο το εντεκάχρονο κορίτσι της Αθήνας που πέθανε από το φοβερό λοιμό, αλλά και μια υπεραιωνόβια παρουσία, που στη Σύνοδο Κορυφής του ΟΗΕ τον Σεπτέμβριο του 2010 απευθύνθηκε με παρηγορία στους ηγέτες δηλώνοντας: «Μην ξεχνάτε ότι είμαι πολύ μεγαλύτερη και πολύ πιο σοφή από εσάς». Γιατί, όταν κάποιος διανύσει την τεράστια απόσταση που οδηγεί από την αρχαιότητα στο σήμερα, ακόμη και αν είναι ένα εντεκάχρονο παιδί, κουβαλά μαζί του την πείρα των αιώνων που του επιτρέπουν να γνωρίζει το παρελθόν, να αντιλαμβάνεται το παρόν και να προβλέπει το μέλλον. Γι' αυτό και ως φίλη των Αναπτυξιακών Στόχων της Χιλιετίας «η Μύρτις δεν βρίσκεται πια μόνο 'πρόσωπο με πρόσωπο με το παρελθόν', αλλά και με το μέλλον της ανθρωπότητας» (Η Μύρτις φίλη του ΟΗΕ, (www.myrtis.gr)).

2. Τα βιβλία

Στην περίπτωση της Μύρτιδας, αντί του παρόν να γεννηθεί από το παρελθόν, το σημερινό κορίτσι της έκθεσης ετεροχρονισμένα αναζητά το παρελθόν της στη μυθοπλασία. Η ιστορία της Μύρτιδας ενέπνευσε δύο λογοτεχνικά εικονογραφημένα παιδικά βιβλία που κυκλοφόρησαν το 2011 στην ελληνική αγορά γραμμένα και τα δύο από καταξιωμένους συγγραφείς: αρχαιολόγος στο επάγγελμα ο Χρήστος Μπουλώτης, με

κλασικές σπουδές στην Ελλάδα και το εξωτερικό η Μαρία Αγγελίδου. Αυτή τη φορά η γνωριμία με εποχές που παρήλθαν δεν προήλθε από μια ιστορία-ταξίδι στο παρελθόν, τη γνωστή time-slip novel, αλλά η ίδια η κεντρική ηρωίδα απετέλεσε ένα time-slip πρόσωπο, που δραπετεύοντας από την κλασική αρχαιότητα, προσγειώθηκε στην Αθήνα του 21^{ου} αιώνα.

Και στα δύο βιβλία μια ζωή και ένα παρελθόν κατασκευάστηκαν για τη Μύρτιδα. Και έτσι η μυθοπλασία απέκτησε δύναμη 'ποιητική' (<ποιώ> και μόρφωσε (<έδωσε μορφή>) με λέξεις και εικόνες μια νέα πραγματικότητα, σε μια

διαδικασία που θυμίζει πολύ την ίδια την Μύρτιδα ως κορίτσι-έκθεμα. Γιατί και η ίδια η Μύρτιδα, από την ώρα που οι επιστήμονες κράτησαν στα χέρια τους ένα καλοδιατηρημένο παιδικό κρανίο μέχρις ότου βρέθηκαν «πρόσωπο με πρόσωπο» με μια νεαρή Αθηναία του χρυσού αιώνα, αποτελεί μια πραγματική ... κατασκευή. Μια διεθνής επιστημονική ομάδα έδωσε στο κορίτσι του χθες τα χαρακτηριστικά του προσώπου της, ένα όνομα και μια κορδέλα για τα καστανοκόκκινα μαλλιά της και την (αν)έστησε στο σήμερα.

Στη Μύρτιδα η μυθολογική διαδικασία απετέλεσε το αφηγηματικό ανάλογο μιας πραγματικότητας, του ίδιου του προσώπου του κοριτσιού, αφού και οι δύο, η Μύρτιδα ως παρουσία/έκθεμα αλλά και ως ιστορία, δεν είναι παρά κατασκευές, όπου στοιχεία της πραγματικότητας, το παιδικό κρανίο ή οι γνώσεις για τη ζωή των παιδιών στην αρχαία Αθήνα αντίστοιχα, ενώθηκαν με τη φαντασία, π.χ. το επάγγελμα του πατέρα ή τα ονόματα των φίλων, και δημιούργησαν μια καινούργια πραγματικότητα. «Μια ιστορία με τόσο ωραία ονόματα δεν μπορεί παρά να είναι αληθινή» (Αγγελίδου). «Ονειρεύομαι τον κόσμο, άρα ο κόσμος υπάρχει όπως τον ονειρεύομαι» (φράση του Bachelard που προτάσσεται κάτω από την Αφιέρωση στο βιβλίο του Μπουλώτη).

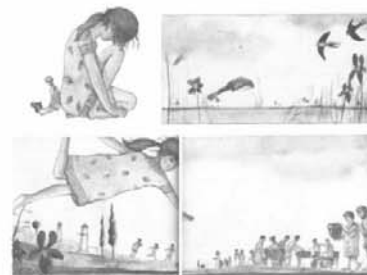
Το βιβλίο *Ένα Κορίτσι Φτερουγίζει στον Κεραμεικό: Μια Αντιπολεμική Ιστορία στην Αθήνα των Κλασικών Χρόνων*, σε κείμενα του Χρήστου Μπουλώτη και εικονογράφηση Βασίλη Παπατσαρούχα, αναφέρεται στη ζωή της Μύρτιδας στην αρχαία Αθήνα και περιγράφει την καθημερινότητα ενός ευαίσθητου και ζωηρού κοριτσιού που παίζει με τις φίλες της στους πρόποδες της Ακρόπολης, ανάμεσα στα λουλούδια του Κεραμεικού, τα βατραχάκια του Ηριδανού και τα κεραμοποιεία της Αθήνας. Με αφορμή τη μικρή Μύρτιδα αναβιώνει το μεγαλείο της Χρυσής Αθήνας του Περικλή και μέσα από τα περιστατικά της καθημερινής της ζωής ένα πανόραμα της αθηναϊκής κοινωνίας απλώνεται μπρος τα μάτια του αναγνώστη-θεατή.

Η ατιμόσφαιρα όμως αλλάζει και τη θέση της ευημερίας των χρόνων της ειρήνης παίρνει ο απόηχος του πολέμου που μαίνεται ανάμεσα στην Αθήνα και τη Σπάρτη. Άλλοτε με την παράθεση γεγονότων, όπως οι πρόσφυγες από τις Πλαταιές, η ερήμωση της υπαίθρου ή ο οικονομικός μαρασμός, και άλλοτε με την αλληγορία των κατάμαυρων κορακιών με τα σιδερένια ράμφη και τα ματωμένα κουρέλια, ο πόλεμος εισβάλλει στη ζωή της Αθήνας και της μικρής Μύρτιδας. Και μαζί με τον πόλεμο έρχεται και ο θάνατος με τη μορφή ενός φοβερού λοιμού που αφανίζει την πόλη. Ο θάνατος της ηρωίδας δεν αναφέρεται, γιατί, όπως εξηγεί ίδιος ο Μπουλώτης ([20]: 49), προτιμά να τελειώσει το βιβλίο του αισιόδοξα επιτρέποντας στη μικρή Μύρτιδα να φτερουγίζει για πάντα πάνω από τον αγαπημένο της Κεραμεικό.

Η ιστορία της Μύρτιδας κατά Μπουλώτη δίνεται με την αλήθεια της μυθολογίας, όπου ο συγγραφέας, όπως σαφώς αναφέρεται στο παράρτημα «Ιστορικά Στοιχεία και Σχόλια», θέλει να κατασκευάσει μια ταυτότητα για ένα κορίτσι που τα 2.500 χρόνια που μεσολάβησαν τής την στέρησαν. Ισορρο-

πώντας ανάμεσα στο «εϊκός και το αναγκαίον» και βασιζόμενος σε ιστορικά στοιχεία δίνει στη Μύρτιδα μια οικογένεια, έναν πατέρα κεραμοποιό και δραστηριότητες που συνήθιζαν τα παιδιά εκείνη την εποχή. Παράλληλα, πλάθει για αυτήν έναν χαρακτήρα που θεωρεί ότι θα ταίριαζε στο εντεκάχρονο παιδί της Αθήνας και δημιουργεί ένα κορίτσι ανεξάρτητο, σκεπτόμενο, δημιουργικό και συνάμα ευαίσθητο, αισιόδοξο και παιχνιδιάρικο.

Η εικονογράφηση του Βασίλη Παπατσαρούχα περιορίζει τη χρωματική της παλέτα σε τόνους αέρινους και αισιόδοξους υποβάλλοντας την αίσθηση μιας Μύρτιδας διαχρονικής. Επειδή ίσως η εικόνα ενός παιδικού κρανίου εγκλωβισμένου στα χώματα της Αττικής μοιάζει εξαιρετικά σκληρή, Μπουλώτης και Παπατσαρούχας δημιούργησαν μια ιπτάμενη οπτασία, ένα κορίτσι που ποτέ δεν εγκατέλειψε τις όχθες του Ηριδανού και τη λουλουδιασμένη γη του Κεραμεικού. Σε εικόνες που θυμίζουν πολύ παραστάσεις αρχαίων αγγείων και επιλέγοντας ένα ύφος 'αρχαιοελληνικό', αυτή η Μύρτιδα αποπνέει την ομορφιά της αρχαίας Αθήνας, τη γλυκύτητα της αττικής φύσης και την αθωότητα μιας ανέμελης παιδικότητας.

Όμως, η αισιόδοξη διάθεση διακόπτεται, ευθέως στις δύο εικόνες του πολέμου, τους πρόσφυγες από τις Πλαταιές ([20]: 36) και την αλληγορία των μαύρων κορακιών του θανάτου ([20]: 39), και υποβάλλεται στις δύο επόμενες του προτελευταίου δισέλιδου ([20]: 40-1): Η μία δείχνει μια Μύρτιδα λυπημένη, που αφήνει πλέον πίσω της τα ανέμελα παιδικά χρόνια, καθώς σε μια κίνηση συμβολική γυρίζει την πλάτη στην κούκλα

της και χάνει κάθε επαφή με την ανωριμότητα της παιδικής ξενοιασίας. Σε μια απλαισιώτη εικόνα –κάτι που δεν συνηθίζεται στο βιβλίο– η μικρή Μύρτιδα σκυφτή και απελπισμένη φαντάζει χαμένη μέσα στο λευκό, αρνητικό φόντο της σελίδας. Ένα λυπημένο κορίτσι στέκεται πλάτη πλάτη με μια εγκαταλελειμμένη κούκλα σε ένα άδειο σκηνικό δημιουργώντας μια οπτική μετωνυμία, όπου η έλλειψη πλαισίου και φόντου υποβάλλουν την αίσθηση μιας ζωής που εξαιτίας του πολέμου χάνει το πλαίσιο αναφοράς της και τις μέχρι τώρα βεβαιότητες. Η ακριβώς απέναντί της εικόνα έρχεται σε πλήρη αντίθεση με αυτήν. Εκεί, ένα σκηνικό, οι όχθες του Ηριδανού με τα λουλούδια και τα βατραχάκια του, το ίδιο που επαναλήφθηκε ως το γνώριμο φόντο πολλών προηγούμενων εικόνων που γέμιζαν με την ανθρώπινη παρουσία, στέκει τώρα γυμνό και μόνο του, ως φόντο χωρίς θέμα, αποτελώντας μια ηχηρή υπογράμμιση της πιο ανυπόφορης απουσίας: η μικρή Μύρτιδα λείπει. Ο πόλεμος και ο λοιμός την πήραν μακριά.

Και επειδή η εικόνα είναι τόσο αβάσταχτα απαισιόδοξη και θλιβερή, ο Παπατσαρούχας φτιάχνει μία ακόμη για το τέλος ([20]: 42-3). Το σκηνικό γεμίζει

ανθρώπους, παιδιά που παίζουν και Αθηναίους πολίτες που συναλλάσσονται στην αγορά. Σε πρώτο πλάνο η Μύρτιδα να χαίρεται από ψηλά καθώς κοιτάζει τον αγαπημένο της Κεραμεικό. Γιατί φαίνεται ότι για κάθε δημιουργό, ή εικονογράφος είναι ή ο θεός ο ίδιος, ποτέ κανένας τόπος, από τον μικρό Κεραμεικό μέχρι την πλάση ολόκληρη, δεν μπορεί να είναι όμορφος αν δεν υπάρχει κάποιος να τον βλέπει, να τον καμαρώνει και να τον αγαπά.

Στο άλλο βιβλίο *Η Μύρτις και οι Ζωές της* η ιστορία λέγεται με βάση τέσσερις άξονες: Τι βλέπει, Τι ακούει, Τι ζει, Τι φαντάζεται. Η Μύρτιδα της Αγγελίδου βλέπει να συντελείται το θαύμα του Περικλή στην Αθήνα, ακούει τις ιστορίες της αρχαίας Ελλάδας, ζει τον πόλεμο, ετοιμάζεται να ζήσει το γάμο και ονειρεύεται τη δουλειά του ημεροδρόμου και του εμπόρου και τον έρωτα στο πρόσωπο του Αλκιβιάδη. Το βιβλίο τελειώνει με ένα κεφάλαιο, που στο ίδιο λογοτεχνικό, καλοδουλεμένο ύφος και με την ίδια συναρπαστική γλώσσα, στο μετέωρο λόγο μιας αφηγηματικής ανάπλασης αντιπαράβάλλεται η βεβαιότητα των πραγματικών γεγονότων. Εκεί έχει θέση ο κυκλικός λάκκος του Κεραμεικού, η ομάδα των επιστημόνων και η μικρή Μύρτιδα που ως το πολύτιμο έκθεμα μιας περιοδεύουσας έκθεσης ζει συναρπαστικά ταξίδια κοιτώντας μας στα μάτια και επιτρέποντας και σε εμάς να την κοιτάξουμε κατευθείαν στα δικά της.

Η Μύρτιδα της Αγγελίδου είναι πλασμένη με την αμφιβολία που γεννά η μεταμυθοπλαστική διαδικασία, που συχνά επιβάλλει στη συγγραφέα να στέκεται μετέωρη ανάμεσα στις διαφορετικές ιστορίες που θα μπορούσε να επιλέξει προκειμένου να χαρίσει στο εντεκάχρονο κορίτσι ένα παρελθόν. Το κείμενο της Αγγελίδου κατασκευάζει την ιστορία της Μύρτιδας με διάθεση σαφώς αυτοαναφορική, αφού τη διηγείται υπογραμμίζοντας παράλληλα και τις θεμελιώδεις αρχές δόμησης των ιστοριών. Αρχίζοντας όλα τα κεφάλαια με τον ίδιο περίπου τρόπο «Το πιο σημαντικό σε κάθε ιστορία είναι η αρχή της/ η μέση/ το τέλος», κάθε κεφάλαιο αρχίζει με την ανάδειξη της σημαντικότητάς του. Γι' αυτό και η συγγραφέας αφιερώνει ολόκληρες παραγράφους σε παραδείγματα από άλλες πολύ γνωστές αφηγήσεις –π.χ. την ιστορία του Οδυσσέα, στην οποία απουσιάζει η αρχή των παιδικών χρόνων και το τέλος του θανάτου– για να υπερασπιστεί τη θέση της ότι το πιο σημαντικό είναι τα ενδιάμεσα τμήματα μιας ζωής και μιας αφήγησης. Και επειδή οι κανόνες φαίνεται να είναι πολλοί και αλληλοσυγκρουόμενοι, η Αγγελίδου εκφέρει την δική της πρόταση για την Μύρτιδα με τη μετριοπάθεια μιας εκδοχής ανάμεσα σε ενδεχόμενες άλλες. Η δική της Μύρτιδα ενσαρκώνει το αρχέτυπο του ταξιδευτή, γι' αυτό και απεικονίζεται συνήθως να κινείται, να τρέχει ή να ακόμη και να πετάει για να προλάβει να ζήσει όλες τις ζωές και να καλύψει την τεράστια απόσταση από το χθες στο σήμερα.

Το βιβλίο της Αγγελίδου δομείται πάνω σε μια πλουραλιστική παρουσία της Μύρτιδας, που στέκεται αναποφάσιστη ανάμεσα σε πολλές διαφορετικές ιστορίες ζωής. Άλλωστε, και η πραγματική Μύρτιδα των μουσείων, ως το κο-

ρίτσι του χθες που γεννήθηκε σήμερα, δείχνει να μη βολεύεται στα όρια μιας ζωής. Γι' αυτό προκειμένου να αναδειχθεί η πολλαπλότητά της, επιλέγεται ο παράδοξος πληθυντικός του υπότιτλου «και οι ζωές της», αλλά και η αναγραφή του ονόματός της με την υιοθέτηση του λογότυπου του Παπαρηγοράκη, όπου το ίδιο γράφημα, ως μια πρωτότυπη σύζευξη του χθες με το σήμερα, δηλώνει συγχρόνως και το γράμμα ρ από το όνομά της και το σύμβολο &. Η ύπαρξη του & στον τίτλο *Μύρτις και οι ζωές της* σηματοδοτεί τη δυνατότητα της λογοτεχνίας να κατασκευάζει 'ποιητική αδεία' μια πλειάδα εκδοχών για τον ήρωα της ιστορίας, τη ζωή του και τις περιπέτειές του.

Το κείμενο της Αγγελίδου τελειώνει με τη χαρακτηριστική φράση ([18]: 77): «Και ας είναι τόσοσ πολύς ο χρόνος, που μας χωρίζει. Στο κάτω κάτω, τόσοσ πολύς χρόνος ούτε περνάει ούτε σταματάει ούτε καν υπάρχει!». Έτσι, επιτυγχάνεται μια εκμηδένιση του χρόνου και μια συνακόλουθη επικράτηση της συνισταμένης του χώρου ως του μοναδικού, συνεκτικού στοιχείου που καταφέρει να συνενώσει το κορίτσι της αρχαίας Ελλάδας που χάθηκε στο φοβερό λοιμό με τη σημερινή Μύρτιδα.

Μάλιστα, στο βιβλίο της Αγγελίδου, η ιδέα του χώρου που ενοποιεί το παρόν με το παρελθόν ευφυώς αναδεικνύεται μέσα από το οπτικό κείμενο του Γιώργου Δημητρίου. Οι εικόνες του βιβλίου δεν περιορίζονται αποκλειστικά στο τοπίο της αρχαίας Αθήνας αλλά επιτρέπουν στο σύγχρονο αστικό περιβάλλον της ελληνικής μεγαλούπολης να μεταβληθεί σε ευδιάκριτο φόντο του. Πίσω από τους αναγνωρίσιμους τόπους του κλεινού άστεως –τα αγάλματα της μεγάλης θεάς, την αγορά, το λιμάνι του Πειραιά– υψώνονται ορθογώνιοι κάθετοι όγκοι που, ως σκιώδεις προβολές των σύγχρονων πολυκατοικιών, ακουμπούν και επεκτείνουν τα αρχαία κτίρια. Στον ίδιο ακριβώς χώρο η πόλη συνυπάρχει στην παλιά και τη νέα της μορφή και μέσα από διαχρονικές ακροβασίες, το παρόν του 21^{ου} αιώνα κατορθώνει να ρίξει άγκυρες στο παρελθόν. Στην εικονογράφηση του Δημητρίου, όπου πάνω στα τοπία της αρχαίας Αθήνας ενυπάρχει η ετεροχρονισμένη παρουσία των σύγχρονων πολυκατοικιών, ο χρόνος αποδεικνύεται ανίσχυρος μπροστά σε έναν χώρο παντοκράτορα, που καταφέρει να συμβιβάσει κάθε χρονική αντινομία.

Άλλωστε, η πρωθύστερη ανάμνηση της σημερινής Αθήνας στο σκηνικό της αρχαίας πόλης δεν είναι η μοναδική φορά που ο Δημητρίου υπογραμμίζει την καταλυτική υπεροχή του χώρου. Στο βιβλίο της Μύρτιδας ο εικονογράφος σταθερά επιλέγει την παράμετρο του χώρου για να εκφράσει χρόνο. Χαρακτηριστικότερη όλων η εμμονή του στις διαφορετικές αποχρώσεις του χρυσού ως αποκλειστικού χρωματισμού κυρίως των ανθρώπινων φιγούρων. Η χρωμα-

τική παλέτα, που αναντίρρητα ευνοεί το χρυσό, προσδιορίζει και το χρονικό πλαίσιο της ιστορίας, αφού λειτουργεί ως υπερκυριολεκτική οπτική αναφορά στο Χρυσό αιώνα του Περικλή, την εποχή που έζησε η Μύρτιδα.

3. Η ανάπλαση της ελληνικής αρχαιότητας

Στα βιβλία της Μύρτιδας ενδιαφέρει τον τρόπο με τον οποίο αναπλάθεται το παρελθόν στα μυθοπλαστικά κείμενα του παρόντος. Η απόσταση που χωρίζει το σήμερα από την Αθήνα του Περικλή φαίνεται να είναι τόσο μεγάλη ώστε καμία προσπάθεια, επιστημονική ή αφηγηματική, να μη μπορεί να φωτίσει χωρίς κενά τη ζωή ενός κοριτσιού του χρυσού αιώνα. Έτσι, παρόλο που έχει εκφραστεί η άποψη ότι το παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο, αντίθετα από το βιβλίο γνώσης, διατείνεται ακόμη ότι παρουσιάζει την πραγματική εκδοχή του παρελθόντος [14], και τα δύο βιβλία της Μύρτιδας φαίνεται να απομακρύνονται από αυτήν την τάση και να διατηρούν τη σεμνότητα της μη βεβαιότητας.

Στο βιβλίο του Μπουλώτη, κυρίως μέσω της προσθήκης του παραρτήματος, αντιπαράβλλεται στην αλήθεια των σύγχρονων γεγονότων της εύρεσης ενός παιδικού κρανίου, η αυθαιρεσία της μυθοπλασίας, που δημιουργεί ένα σύμπαν το οποίο σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να διεκδικήσει την αντικειμενικότητα μιας αναντίρρητης αλήθειας. Η τάση αυτή εντείνεται στο βιβλίο της Αγγελίδου, όπου απουσιάζει το ύφος της αυθεντίας που θα μεταδώσει στον αναγνώστη τη σιγουριά μιας αδιαμφισβήτητης εικόνας του παρελθόντος. Αντίθετα, υιοθετείται ένα είδος μεταμυθοπλαστικού σκεπτικισμού, μιας «ιστοριογραφικής μεταμυθοπλασίας» (historiographic metafiction), όπως θα μπορούσε να ονομαστεί [8].

Το ίδιο ύφος κυριαρχεί και στις εικονογραφήσεις, τόσο στα αέρινα τοπία και τις άπιαστες ονειροφαντασιές του Παπασαρούχα, όσο κυρίως στα σκοτεινά, μη ρεαλιστικά χρώματα του Δημητρίου, όπου κυριαρχούν φιγούρες γρήγορα σχεδιασμένες σε σύνολα που συνταιριάζουν στοιχεία της πραγματικότητας (π.χ. το άγαλμα της θεάς) με πλάσματα του μύθου (π.χ. ο Μινώταυρος). Θυμίζοντας την αφίσα της περιοδεύουσας έκθεσης, όπου

η Μύρτιδα σε μαύρο φόντο με την πλάτη γυρισμένη στο θεατή αναπαράγει ένα κλίμα φορτωμένο με την άγλη του χρόνου και τη θαμπάδα των αιώνων, η εικονογράφηση του Δημητρίου αποφεύγει τον έντονο ρεαλισμό και δημιουργεί ένα παρελθόν που διατηρεί τον ασαφή και απροσπέλαστο χαρακτήρα του

πολύ μακρινού. Ίσως γι' αυτό συχνά τοποθετούνται πάνω στις εικόνες χαρακτηριστικά πλαίσια που παραπέμπουν σε μεγάλα παράθυρα και δίνουν στον αναγνώστη την αίσθηση ότι παρατηρεί τα δρώμενα της αρχαίας Αθήνας από μια απόσταση χιλιετών, που δεν μπορεί να εγγυηθεί την ακριβεία τους.

Και ενώ το οπτικό κείμενο οικοδομεί έναν αναγνώστη-θεατή που θεάται το παρελθόν, το περιζέμενο, κυρίως ως εικόνα εξωφύλλου, περιορίζεται σε ένα πολύ κοντινό πλάνο στα μάτια της Μύρτιδας. Πλέον το κορίτσι από το παρελθόν, μέσα από μια ρωγμή του χρόνου, επίμονα κοιτάζει τον αναγνώστη του βιβλίου, που από παρατηρητή μετατρέπεται πλέον σε αντικείμενο θέασης. Έτσι, τη στιγμή που ο σημερινός αναγνώστης παρατηρεί τα περασμένα, το παρόν καθίσταται θέαμα του παρελθόντος, κάτι που αναπόφευκτα συνεπάγεται μια διάθεση κριτικής, άλλα και νουθεσίας.

Από την άλλη, όπως συμβαίνει σε όλα τα ιστορικά κείμενα που προσπαθούν να ζωντανεύσουν την εικόνα του χθες, και η Μύρτιδα βρίσκεται αντιμετώπη με μια εγγενή δυσκολία: Ο/ Η συγγραφέας του σήμερα που απευθύνεται στο παιδί, άρα στον πολίτη του μέλλοντος, προσπαθεί να αναπλάσει το παρελθόν. Η παραδοξότητα της συμπαρουσίας και των τριών χρονικών βαθμίδων, του παρελθόντος των γεγονότων της ιστορίας, του παρόντος της αφήγησης ως συγγραφής και ανάγνωσης, και του μέλλοντος που αντιπροσωπεύει ο αναγνώστης, δημιουργεί ένα εκρηκτικό μείγμα, όπου ένα άγνωστο χθες αναπλάθεται με τα δεδομένα του σήμερα προκειμένου να εκπαιδεύσει τη γενιά του αύριο. Για το λόγο αυτό ζητήματα ιστοριογραφικής έρευνας συμπλέκονται από τη μια με την απελευθερωτική ματιά της μυθοπλασίας και από την άλλη με τον παιδαγωγικό χαρακτήρα της παιδικής λογοτεχνίας σε μια αφήγηση που αγωνίζεται να μείνει πιστή στην αλήθεια των γεγονότων, στη μαγεία της λογοτεχνίας και στη διαμόρφωση συνειδητοποιημένων πολιτών. Έτσι, κατασκευάζεται μια εκδοχή της αρχαιότητας, που αναπόφευκτα καταλήγει σε ένα είδωλο διττώς παραμορφωμένο: αρχικά από τη σημερινή ματιά που συνήθως αντιλαμβάνεται το παλιό με όρους του σύγχρονου, και μετά από τις δεοντολογίες των ενηλίκων που καθορίζουν ποια εικόνα της αρχαιότητας θα επιθυμούσαν να σχηματίσει το παιδί.

Στις ιστορίες που αντλούν τα θέματά τους από την Ιστορία, πάντα ανακύπτει το ερώτημα αν το παρελθόν θα φωτιστεί ως διαφορετικό από το παρόν υπογραμμίζοντας τις ιδιαιτερότητές του ή αν θα ακολουθηθεί μια τακτική 'εξομοίωσης' τονίζοντας πόσο ίδιοι είναι οι άνθρωποι τότε και τώρα. Όταν το παρελθόν αντιδιαστέλλεται από το παρόν γίνεται φανερό ότι πρόκειται για ένα χθες, πολύ διαφορετικό από το σήμερα του αναγνώστη. Και παρόλο που σύμφωνα με τον [12] η ανοικείωση ως διαδικασία όπου το οικείο καθίσταται ξένο αποτελεί χαρακτηριστικό της λογοτεχνίας γενικότερα, το ιστορικό λογοτεχνικό κείμενο φαίνεται να την εκμεταλλεύεται για να καταστήσει σαφές το χάσμα ανάμεσα στο τότε και το τώρα. Κάποιες φορές προκειμένου να δημιουργηθεί η απόσταση ανάμεσα στο παρελθόν που απεικονίζεται στο βιβλίο

και το παρόν του αναγνώστη επιλέγονται αλλαγές στο ύφος της αφήγησης, όπως απηχαιωμένο λεξιλόγιο, παλιομοδίτικες εκφράσεις, ή ιδιαίτερα ποιητικός λόγος που ξαφνιάζει [11].

Και τα δύο βιβλία της Μύρτιδας, προτιμούν την κατασκευή ενός παρελθόντος παραπλήσιου του παρόντος υιοθετώντας την κυρίαρχη θέση στο χώρο της παιδικής λογοτεχνίας, όπου η ετερότητα των περασμένων εγκαταλείπεται προς χάριν μιας οικειώσης με το παρόν ([6]: 217-9). Τα δύο βιβλία επιλέγουν να παρουσιάσουν τα γεγονότα που σχετίζονται με το θαύμα της αθηναϊκής δημοκρατίας αλλά και την καθημερινότητα της κλασικής Αθήνας, π.χ. έθιμα γάμου, ως το ιστορικό φόντο της ζωής ενός παιδιού, που ζει, χαίρεται, λυπάται, όπως ακριβώς και τα σημερινά. Τα βιβλία δεν επικεντρώνονται σε μια μακρινή Ιστορία, αλλά στην εγγύτητα που η κοινότητα της παιδικής ηλικίας επιβάλλει. Η παιδικότητα ως διαχρονική πατρίδα παλιών και νέων ενώνει στις ίδιες ασχολίες, όνειρα και χαρές τα παιδιά του χθες με αυτά του σήμερα και όσα είναι τώρα παιδιά με αυτούς που ήταν κάποτε. Έτσι προβάλλεται ως τον κοινό παρανομαστή όχι μόνο ανάμεσα στα παιδιά που έζησαν σε διάφορες εποχές, αλλά και μεταξύ παιδιών και ενηλίκων.

Επιπλέον, η ομοιότητα ανάμεσα στο χθες και το σήμερα δεν επιτυγχάνεται μόνο χάρις στην ομογενοποιητική δύναμη της παιδικότητας, αλλά και του κοινού χώρου, του σταθερού σκηνικού μέσα στο οποίο μεγαλώνει τόσο η Μύρτιδα όσο και τα σημερινά παιδιά της Αθήνας. Ο κοινός χώρος επιτείνει την αίσθηση του 'ανήκειν' και συνεισφέρει στην κατασκευή της εθνικής ταυτότητας ([3], [7], [10]). Στην ιστορία της Μύρτιδας ο χώρος του Κεραμεικού και της Αθήνας δένει την πρωταγωνίστρια της ιστορίας με τα παιδιά-αναγνώστες επιτυγχάνοντας μια ταύτιση που μπορεί να αποκτήσει και ιδεολογική σηματικότητα.

Στις περιπτώσεις που η απεικόνιση του παρελθόντος προσεγγίζεται στη βάση της ομοιότητας με το παρόν, εκείνο συχνά αποκτά μια έντονα παροντική διάσταση και η αρχαιότητα δομείται στα δικά του μέτρα. Γι' αυτό και συχνά 'ευαίσθητα' θέματα που ενδέχεται να αμαυρώσουν την εικόνα του άμεπτου παρελθόντος, π.χ. ο θεσμός της δουλείας ή σχέσεις που θα μπορούσαν να θεωρηθούν ομοφυλοφιλικές, αποσιωπώνται, σε μια διπλή προσπάθεια όπου και η αρχαιότητα προστατεύεται από 'μελανές σελίδες' και το παιδί από 'ακατάλληλες' θεματικές. Μάλιστα, αυτή η τάση ενισχύεται όταν αφορά τα παιδιά που έζησαν σε άλλες εποχές προβαίνοντας σε έναν έντονο εξωραϊσμό των συνθηκών διαβίωσής τους [5].

Προφανώς, η επιθυμία για μια αρχαιότητα αποδεκτή σήμερα συχνά καταλήγει σε 'διορθώσεις' των κακώς κειμένων. Είναι ενδεικτικό ότι ακόμη και λεπτομέρειες, όπως τα προτεταμένα δόντια της Μύρτιδας, του χαρακτηριστικότερου και σιγουρότερου στοιχείου της εμφάνισής της -γιατί κανείς δεν μπορεί να είναι σίγουρος για οτιδήποτε άλλο, π.χ. τη μύτη ή τα αφτιά της- θεωρήθηκε καλό και δηλώθηκε ευθαρσώς ([20]: 50) ότι άλλαξε για να συμμορφωθεί με

τους σημερινούς κανόνες εμφάνισης. Και ό,τι στα σημερινά παιδιά θα διόρθωνε ο ορθοδοντικός Παπαγρηγοράκης, για χάρη της μικρής Μύρτιδας το ανέλαβε ο εικαστικός Παπαταραούχας που έδωσε στο παιδί από την αρχαιότητα την χαρακτηριστική ελληνική κατατομή.

Στα δύο βιβλία της Μύρτιδας το κορίτσι του χθες παρουσιάζεται μέσα από την ετερότητα του παρόντος συγκροτώντας αφηγήσεις που υπακούουν στα ιδεώδη της σημερινής εποχής. Στην ιστορία της Μύρτιδας εκφράζονται απόψεις, κυρίως από την ίδια, που καυτηριάζουν το σεξισμό της κοινωνίας των κλασικών χρόνων. Για την Αγγελίδου, η Μύρτιδα είναι ένα κλασικό αγοροκόριτσο, που προσδοκά έναν κόσμο χωρίς πόλεμο και μια κοινωνία δίκαιη απέναντι στις γυναίκες. Με έμμεσο τρόπο το κορίτσι βρίσκει την ευκαιρία να στηλιτεύσει την καταπίεση των γυναικών της αρχαίας Αθήνας που ασφυκτιούσαν σε ένα αυστηρά πατριαρχικό σύστημα, το οποίο τους στερούσε βασικά ανθρώπινα δικαιώματα, όπως την παιδεία, την εργασία, τον έρωτα. Μη μπορώντας να βουλευτεί στο ρόλο που η πόλη της ορίζει για τους εκπροσώπους του φύλου της, η μικρή Αθηναία, μέσα από τα βάθη της εποχής της και παρότι την ηλικία της κατορθώνει να αρθρώσει ένα λόγο μάλλον φεμινιστικό και να εκφράσει απόψεις που μέσα στην απλή, σχεδόν παιδιάστικη, διατύπωσή τους καταλήγουν σε μια έντονη αμφισβήτηση των πατριαρχικών δομών της Αθήνας των κλασικών χρόνων: «Η πόλη αυτή η χρυσή δεν είναι τόσο χρυσή για τα κορίτσια. Ούτε για τις γυναίκες» ([18]: 19).

Φαίνεται [16] ότι στα σημερινά βιβλία που περιγράφουν κοινωνίες του παρελθόντος γενικώς η κατάσταση εξωραϊζεται αναφορικά με τις έμφυλες ταυτότητες. Τα κείμενα συνήθως δημιουργούν γυναίκες πολύ πιο δραστήριες από ότι ήταν στην πραγματικότητα και αποσιωπούν τις συνέπειες που θα είχαν επιφέρει, αν στην εποχή τους είχαν επιδείξει παρόμοιες συμπεριφορές. Με αυτόν τον τρόπο η καταπίεση των γυναικών δεν παρουσιάζεται στις πραγματικές της διαστάσεις, ενώ συγχρόνως δημιουργείται η ανυπόστατη ψευδαίσθηση ότι αν κάποιες γυναίκες ήταν πιο αποφασιστικές και ανεξάρτητες θα ήταν δυνατόν να είχαν υποτιμηθεί λιγότερο ([16]: 98).

Η επικοινωνία των 'σωστών' μηνυμάτων φαίνεται να εξυπηρετεί και τον 'παιδαγωγικό' ρόλο της παιδικής λογοτεχνίας. Άλλωστε, ποτέ η ανα-κατασκευή του παρελθόντος δεν είναι ιδεολογικά ουδέτερη [4], αφού το ιστορικό μυθιστόρημα ως είδος αποβλέπει σε μεγάλο βαθμό στην ιδεολογική χειραγώγηση του αναγνώστη ([21]: 109-128). Καθώς τα ιστορικά γεγονότα προσωποποιούνται και μετατρέπονται σε βιωμένη εμπειρία κάποιου μυθολογικού χαρακτήρα που τα έζησε, προγενέστερες εποχές μορφοποιούνται εξυπηρετώντας, συνειδητά ή όχι, άλλοτε καθαρώς εθνικιστικά και άλλοτε ανθρωπιστικά ιδεώδη.

Από την άλλη, η Μύρτιδα του Μπουλώτη οργανώνεται σε μια ιστορία η οποία σαφώς εστιάζει στο ιδανικό της ειρήνης, ως μια σταθερά προόδου και ευημερίας τότε, τώρα και πάντοτε. Άλλωστε, στη συντριπτική τους πλειοψηφία τα ελληνικά ιστορικά λογοτεχνικά έργα υποστηρίζουν το ιδεολόγημα της

διαχρονικότητας των ανθρώπινων χαρακτηριστικών και των ηθικών αξιών [23] αναπαριστώντας ένα παρελθόν, που προσφέρει ανεκτίμητα διδάγματα για το παρόν και το μέλλον.

Το αντιπολεμικό μήνυμα της Μύρτιδας του Μπουλώτη είναι παρόν ακόμη και στον υπότιτλο («Μια αντιπολεμική ιστορία στην Αθήνα των κλασικών χρόνων») και στην αφιέρωση του βιβλίου («Σε όλα τα παιδιά του κόσμου που δεν τους πρέπει ο πόλεμος»). Η μικρή Αθηναία αντιδρά απέναντι στον πόλεμο, κατανοεί την αξία της ειρήνης και σκέφτεται ότι θα ήταν δυνατόν να την επιβάλουν τα παιδιά των δύο αντιμαχόμενων πόλεων, Αθήνας και Σπάρτης, αν οργανώνονταν υπέρ της. Η εικόνα παιδιών που αναλαμβάνουν δράση για να διορθώσουν τις αστοχίες των ενηλίκων, αποτελεί ένα αφηγηματικό κλισέ πολύ προσφιλές στη σύγχρονη παιδική λογοτεχνία. Έτσι, εκτός από το *Βρωμοχώρι της Ζαχαμπούκα* ή το *Παραμύθι με τα Χρώματα* του Κυριτσόπουλου, όπου το πρόβλημα είναι περιβαλλοντικό, και στην επικράτηση της ειρήνης [17], τα παιδιά αναλαμβάνουν πρωταγωνιστικό ρόλο και καταφέρνουν τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα.

Η μικρή Μύρτιδα του Μπουλώτη είναι ένα άτομο βαθιά προβληματισμένο που δεν μπορεί να συμβιβαστεί με τη συλλογική ιδεολογία της εποχής της, γι' αυτό και συχνά αναρωτιέται όχι μόνο για τον παραλογισμό του πολέμου, αλλά και για τις δοξασίες για τους θεούς. Έτσι, τη βλέπουμε να προβληματίζεται για την αναγκαιότητα της ύπαρξης ενός θεού του πολέμου ή για τη θέση των προστάτιδων θεών όταν η πόλη τους κινδυνεύει. Παρόλο που είναι αμφίβολο αν ένα αντίστοιχο κορίτσι του χρυσής Αθήνας θα σκεφτόταν ποτέ να εκφράσει το σκεπτικισμό του για το θεούς της πόλης, η στάση της Μύρτιδας καθόλου δεν μειώνει την αξία του βιβλίου της, αφού σε ένα λογοτεχνικό κείμενο με περιεχόμενο ιστορικό πιο πολύ και από την Ιστορία βαραίνει η ιστορία ([13]: 206).

Το γεγονός όμως είναι ενδεικτικό για τον τρόπο που το παιδικό βιβλίο αναπλάθει την αρχαιότητα δανείζοντας στην πραγματικότητα του χθες το άρωμα του σήμερα. Ο όρος που συνήθως αναφέρεται είναι «παροντισμός» (parontism), εισήχθη από τον Banton [2] και περιγράφει την τάση της προσέγγισης του παρελθόντος μέσα από το πρίσμα των ιδεών, των αξιών και των ιδεολογικών πλαισίων του παρόντος ([2]: 21). Γι' αυτό μερικοί ([1]: xvii) μιλούν όχι για ιστορικό μυθιστόρημα, αλλά για «λογοτεχνία με κουστούμια εποχής» (costume novels), που αν και χρονικά τοποθετείται σε μια προγενέστερη περίοδο, έχει χαρακτήρες που, παρά τα αρχαία τους κουστούμια, ενεργούν σαν σημερινοί άνθρωποι. Μάλιστα, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η κριτική αντιμετώπιση της ιστορικής μυθοπλασίας, αποκαλύπτει περισσότερο το παρόν και το πώς αυτό αντιλαμβάνεται το παρελθόν παρά το ίδιο το παρελθόν ([16]: 192). Άλλωστε, ακόμη και η ίδια η Ιστορία, ως μια αφηγηματική δομή με όλα τα χαρακτηριστικά των ιστοριών που επιλέγουν, παρουσιάζουν, ερμηνεύουν και (δια)μορφώνουν ιδεολογικά το υλικό τους, αποτελεί την εκδοχή

του παρόντος για το παρελθόν [15].

Η ανάπλαση του μακρινού παρελθόντος στα βιβλία για παιδιά προβάλλει ως μια εξίσωση με δύο αγνώστους. Το παρόν της συγγραφής και της ανάγνωσης του βιβλίου, η μόνη σταθερά, αγωνίζεται να ανακαλύψει το παρελθόν για χάρη των πολιτών του αύριο. Σαν τη μικρή Μύρτιδα της περιοδεύουσας έκθεσης που αποτελεί την άποψη του σήμερα για το παιδί του χθες, το οποίο έρχεται 'πρόσωπο με πρόσωπο' με το παρόν και το μέλλον, τα βιβλία που αντλούν τα θέματά τους από μακρινές εποχές, κατασκευάζουν μια αρχαιότητα στα μέτρα του παρόντος και με γνώμονα το μέλλον. Ίσως η Μύρτιδα του Παπαρηγοράκη και της ομάδας του να είναι πάνω από όλα το απτό ανάλογο της μυθοπλαστικής διαδικασίας, που θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε όχι πώς είναι, αλλά πώς/ πώς κατασκευάζεται το παρελθόν.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- [1] Adamson, L., *Recreating the past: A guide to American and world historical fiction for children and young adults*. Westport, London: Greenwood, 1994.
- [2] Banton, M., «The Idiom of Race: A Critique of Presentism, Research in Race and Ethnic Relations», 1980, Vol. 2, pp. 21-42.
- [3] Black, M. & Jobe, R., «Are Children Gaining a Sense of Place from Canadian Historical Picture Books», *The Looking Glass: New Perspectives on Children's Literature*, 2005, Vol. 9, No 3, <http://www.the-looking-glass.net/index.php/tlg/article/view/35/40>.
- [4] Brown, J., «Into the minds of babes: Children's books and the past», Στο S. P. Benson, St. B., & Rosenzweig, R. (eds), *Presenting the past: Essays on the history and the public*. Philadelphia: Temple University Press, 1986, pp. 67-86.
- [5] Cheetham, D., «History in children's historical fiction: A test case with the Baker Street Irregulars», *New Review of Children's Literature and Librarianship*, 2013, Vol. 19, No 2, pp. 157-173.
- [6] de Groot, J., *Consuming history; Historians and heritage in contemporary popular culture*. London: Routledge, 2009.
- [7] Diakow, J., «Children's literature and canadian national identity: A revisionist perspective», *CCL: Canadian Children's Literature*, 1997, Vol 23, No 4, pp. 36-49.
- [8] Hutcheon, L. «The pastime of past time: Fiction, history, historiographic metafiction», στο M. Perloff (ed), *Postmodern genres*, Norman and London: Routledge, 1989, pp. 54-74.
- [9] Lawson Lucas, A., «The past in the present of children's literature», στο

- A. L. Lucas (ed) *The presence of the past in children's literature*, Westport, Connecticut and London: Praeger, 2003, pp. xiii-xxi.
- [10] Pantaleo, S., «Exploring canadian identity through canadian children's literature», *Reading Online*, 2001, Vol, 5, No 2, http://www.readingonline.org/international/inter_index.asp?HREF=pantaleo/index.html
- [11] Ringrose, Chr., «A journey backwards: History through style in children's fiction», *Children' Literature in Education*, 2007, Vol. 38, pp. 207-218.
- [12] Shklovsky, V., «Art as Technique», στο *Russian formalist criticism: Four essays*, Trans. and Introd. by Lee T. Lemon & M. J. Reis, Lincoln: University of Nebraska, 1965.
- [13] Stephens, J., *Language and ideology in children's fiction*, London, New York: Longman, 1992.
- [14] Stevenson, D., «Historical fiction: Shifting ideas of objective reality in fantasy and fiction», στο A. L. Lucas (ed), *The presence of the past in children's literature*, Westport, Connecticut and London: Praeger, 2003, pp. 23-30.
- [15] White, H., «The Historical Text as a Literary Artifact» [1974], στο Brian Richardson (ed), *Narrative dynamics: Essays on time, plot, closure, and frames*, Ohio State UP, 2002, pp. 191-210.
- [16] Wilson, K., *Revisioning historical fiction for young children: The past through modern eyes*, New York: Routledge, 2011.
- [17] Yannicopoulou, A. & Kaliakatsou, I., «The melody of peace in the contemporary Greek war picture book», στο K. Urbe (ed) *Freedom and control in/ of children's literature*, Vilnius: Vilnius University, 2013, 131-141
- [18] Αγγελίδου, Μ., *Μύρτις και οι ζωές της*, Εικ. Γ. Δημητρίου, Αθήνα: Παπαδόπουλος, 2011.
- [19] Ζαραμπούκα, Σ., *Το βρωμοχώρι*, Αθήνα: Κέδρος, 1997.
- [20] Μπουλώτης, Χρ., *Ένα Κορίτσι Φτερουγίζει στον Κεραμεικό. Μια Αντιπολεμική Ιστορία στην Αθήνα των Κλασικών Χρόνων*, Ζωγραφιές Β. Παπατσαρούχας, Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Πειραιώς, 2011.
- [21] Κανατσούλη, Μ., *Ιδεολογικές διαστάσεις της παιδικής λογοτεχνίας*, Αθήνα: Τυπωθήτω Γ. Δαρδανός, 2000.
- [22] Κυριτσόπουλος, Α., *Το παραμύθι με τα χρώματα*, Αθήνα: Κέδρος, 1984.
- [23] Οικονομίδου, Σ. «Ιστορικά λογοτεχνικά κείμενα: η άλλη όψη της Ιστορίας», Στο Γ. Καψάλης, Α. Κατσίκης (επιμ.) *Πανελλήνιο Συνέδριο, Σχολική γνώση και διδασκαλία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Β' τόμος, Ιωάννινα: Παν/μιο Ιωαννίνων, 2002.